

dr hab. Krzysztof Broński, prof. UEK
Katedra Historii Gospodarczej i Społecznej
Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

R e c e n z j a

pracy doktorskiej Pani mgr Katarzyny Śleziak
pt. *Starostwo powiatowe w Żywcu 1867-1914*
napisanej w Instytucie Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Pedagogicznego
im. Komisji Edukacji Narodowej pod kierunkiem
prof. dr hab. Kazimierza Karolczaka i dr. Konrada Meusa

Historia społeczno-gospodarcza Galicji pozostawała przez długi czas zaniedbaną dziedziną badań, a w świadomości społecznej, czy nawet naukowych opracowaniach typu podręcznikowego utrwały się stereotypy o skrajnym zacofaniu tego regionu. Pomimo, że w ostatnich kilkunastu latach sytuacja w tym względzie uległa pewnej poprawie, to jednak wiele tematów czeka nadal na opracowanie. Pokazała to dobitnie zorganizowana przez Uniwersytet Rzeszowski w 2010 roku międzynarodowa konferencja naukowa „Historia Galicji 1772-1918 – problemy metodologiczne, stan i potrzeby badań”. Do takich stosunkowo słabo rozpoznanych zagadnień należy funkcjonowanie powiatów administracyjnych w Galicji. Dlatego też podjęty przez Autorkę temat dotyczący rozwoju powiatu żywieckiego w dobie autonomii (1867-1914) dobrze wpisuje się w nurt prowadzonych badań nad przemianami społeczno-gospodarczymi Galicji. Przez objęcie kompleksowego spektrum zagadnień dysertacja stanowi obszerną, aczkolwiek uwarunkowaną zasobem danych empirycznych, analizę zjawisk i procesów społecznych i gospodarczych zachodzących w skali regionalnej, a także powiązania tych zjawisk i procesów z otoczeniem. Rozprawa jest nasycona różnymi szczegółowymi informacjami umiejętnie wkomponowanymi w treść pracy. Główny nurt rozważań wzbogacają również przypisy rzeczowe.

Zwięzły tytuł pracy nie budzi uwag krytycznych. Ramy chronologiczne obejmujące dobę autonomiczną określone zostały prawidłowo. Niekiedy Autorka wykracza poza te zasadnicze ramy sięgając czasów przedrozbiorowych i przedautonomicznych jak też lat pierwszej wojny światowej. Przyjęty przez Autorkę rzeczowy układ pracy jest logiczny i pozwala na zrealizowanie wytyczonego zadania badawczego. Rozprawa składa się ze wstępu, sześciu rozdziałów, zakończenia, spisu tabel, zdjęć, załączników oraz bibliografii, liczy 413

stron wydruku komputerowego. W tekście głównym pracy zawarto 85 tabel dotyczących przeprowadzonych badań.

W obszernym i starannie skonstruowanym wstępie Autorka przedstawiła cel pracy, motywy podjęcia problematyki badawczej, zarysowała stan badań nad problematyką rozwoju społeczno-gospodarczego powiatu żywieckiego, oraz przybliżyła strukturę pracy. Obszernie omówiła wykorzystane w pracy źródła i ich zawartość informacyjną.

W rozdziale pierwszym podzielonym na pięć podrozdziałów Autorka omówiła strukturę administracyjną Galicji w okresie przedautonomicznym oraz w dobie autonomicznej jak też zasygnalizowała wybrane wydarzenia z dziejów ziemi żywieckiej w okresie przedrozbiorowym i przedautonomicznym. Następnie przybliżyła strukturę administracyjną starostwa i jego funkcje. W ostatnim podrozdziale skupiła się na problematyce samorządności lokalnej w Galicji, w szczególności na zadaniach gmin i kontroli ich działalności. Przybliżony tu został również majątek części gmin powiatu żywieckiego pod koniec XIX wieku. Pokazano wyniki kontroli gospodarki finansowej wybranych gmin powiatu żywieckiego pod koniec doby autonomicznej, a także inne problemy z którymi spotykały się samorządy gminne. Rozważania zawarte w rozdziale pierwszym zostały uzupełnione kilkoma załącznikami tabelarycznymi. Są to: zmiany w liczbie powiatów w Galicji w latach 1868-1914; urzędnicy starostwa powiatowego w Żywcu w latach 1867-1914; Wydział Powiatowy w powiecie żywieckim w latach 1868-1914

Drugi rozdział składający się z czterech podrozdziałów poświęcony został problemom demograficznym ziemi żywieckiej. Autorka dokonała analizy struktury demograficznej, narodowościowej i wyznaniowej powiatu żywieckiego w latach 1869-1910, przybliżyła gęstość zaludnienia a także wielkość gmin pod względem potencjału demograficznego oraz gęstość zabudowy gmin badanego powiatu. W podrozdziale czwartym omówiono także zagadnienie przyczyn, skali i kierunków emigracji zarobkowej z ziemi żywieckiej. W podrozdziale została również zarysowana rola starostwa w kontroli emigracji. Uzupełnienie informacji zawartych w rozdziale stanowi kilka załączników tabelarycznych. Są to: lista emigrantów z powiatu żywieckiego w latach 1900-1914; sumaryczne zestawienie liczby emigrantów w poszczególnych miejscowościach powiatu żywieckiego w latach 1900-1914.

Wątek społeczny jest kontynuowany także w rozdziale trzecim. Autorka w dwóch podrozdziałach przybliżyła działalność wybranych stowarzyszeń funkcjonujących w powiecie oraz życie kulturalne regionu. Jak podkreśla, liczne funkcjonujące stowarzyszenia i organizacje o profilu ekonomicznym, społecznym, kulturalnym czy religijnym były przejawem dużej lokalnej mobilizacji społecznej. Miały one charakter lokalny, bądź były

filiami stowarzyszeń krajowych. Osoby tworzące te instytucje wywodziły się głównie z żywieckiej inteligencji, w funkcjonowanie tych towarzystw angażowali się przedstawiciele większych majątków ziemskich, m.in. wspierając finansowo ich działalność. Organizacje te miały istotny wpływ na rozwój społeczno-ekonomiczny regionu. W podrozdziale drugim Autorka podjęła próbę zarysowania wiodących form działalności kulturalnej mieszkańców powiatu jak też przywołała znaczące wydarzenie jakim była obchodzona w Żywcu 500 rocznica zwycięstwa pod Grunwaldem. W tym fragmencie pracy Autorka wskazała na znaczącą rolę arcyksiążęcego dworu w Żywcu w rozwoju ziemi żywieckiej, zwłaszcza na jego zaangażowanie w sprawy społeczne miasta i regionu.

W rozdziale czwartym uwaga Autorki została skupiona na zagadnieniach zdrowia publicznego w powiecie żywieckim. W podrozdziale pierwszym zostały omówione zagadnienia organizacji publicznej służby zdrowia w Galicji oraz w powiecie żywieckim. Szczególną uwagę zwróciła Autorka na kwestie genezy i funkcjonowania szpitala w Żywcu oraz na problem działalności akuszerok. Uwypuklona została istotna kwestia działalności niewykwalifikowanych akuszerok. W podrozdziale drugim zarysowane zostało istotne zadanie jakie spoczywało na samorządzie, mianowicie zwalczanie chorób zakaźnych. Był to problem który dotyczył całą Galicję. Jak zaznacza Autorka władze publiczne opracowały szczegółowe instruktaże jak zapobiegać rozprzestrzenianiu się chorób zakaźnych, istotne były także szczepienia ochronne.

Rozdział piąty podzielony na trzy podrozdziały pokazuje problematykę rozwoju szkolnictwa w powiecie żywieckim. W podrozdziale pierwszym Autorka zasygnalizowała wybrane kwestie organizacji szkolnictwa w Galicji, w tym utworzenie Rady Szkolnej Krajowej. Następnie omówiona została działalność Rady Szkolnej Okręgowej w Żywcu. Stosunkowo obszernie została dokonana charakterystyka działalności szkół w powiecie żywieckim. Przeprowadzona została analiza ilościowa jak też charakterystyki opisowe. Autorka uzupełniła rozważania zawarte w rozdziale załącznikami tabelarycznymi. Są to m.in.: liczba szkół w powiecie żywieckim okresie autonomii galicyjskiej; włościańscy studenci pochodzący z powiatu żywieckiego studiujący na Uniwersytecie Jagiellońskim w latach 1860/1861-1917/1918.

W ostatnim rozdziale Autorka skupiła uwagę na wybranych aspektach gospodarki powiatu żywieckiego. Niewątpliwie komunikacja jest ważnym czynnikiem rozwoju dlatego też rozważania zawarte w rozdziale otwiera problematyka komunikacyjna. Omówiona została infrastruktura drogowa, kolejowa, poczta oraz rozwój komunikacji telegraficznej i telefonicznej. Następnie analizowany jest główny sektor gospodarki a więc rolnictwo.

Wprowadzeniem do analizy rolnictwa w powiecie żywieckim jest krótka charakterystyka ogólnej sytuacji gospodarczej w Galicji, w tym specyficzny ustrój agrarny. Autorka wykazuje tu dobrą znajomość tej tematyki. Jak zaznacza Autorka sytuacja rolnictwa w powiecie żywieckim nie odbiegała od innych powiatów. Pewną odmiennością w stosunku do innych powiatów był duży udział wielkich latyfundiów, które zajmowały ponad 30% powierzchni, podczas gdy w powiecie bialskim było to 13%, a w myślenickim poniżej 10% powierzchni całego powiatu. Autorka wskazała główne kierunki upraw w powiecie, hodowli zwierząt, rolę kółek rolniczych a także problem klęsk elementarnych, które często dotykały społeczność powiatu żywieckiego. Niezbędne było, co podkreśla Autorka, wsparcie przez władze publiczne ludności dotkniętej klęskami. Podobnie jak w przypadku rolnictwa również sektor przemysłu w powiecie żywieckim jest analizowany w kontekście uwarunkowań przemysłu w Galicji. W powiecie żywieckim dominował przemysł drobny i rzemiosło. Specyfiką przemysłu było hutnictwo żelaza, a także przemysł drzewny, w szczególności tartaczny. Większe zakłady przemysłowe były własnością panujących na Żywiecczyźnie Habsburgów. Jest tu nawiązanie do niepublikowanej dysertacji doktorskiej Marty Tylży-Janosz, pt. *Działalność gospodarczo-społeczna Habsburgów w dobrach żywieckich w XIX i XX wieku*. Autorka zwraca również uwagę na funkcjonowanie w powiecie żywieckim różnych stowarzyszeń przemysłowych.

W analizie funkcji handlowej Autorka zwraca uwagę na centralną rolę Żywca jako ośrodka handlu w regionie. Omawia rolę handlu niestacjonarnego (targów i jarmarków), w szczególności przywołuje handel zwierzętami. Trochę brakuje informacji o funkcjonowaniu handlu stacjonarnego. W tym rozdziale warto byłoby wspomnieć o instytucjach kredytowych wspierających rozwój gospodarczy badanego obszaru. Zawartość rozdziału można byłoby również uzupełnić o analizę gospodarki finansowej powiatu żywieckiego w dobie autonomicznej. Interesujące byłoby pokazanie źródeł przychodów i kierunków wydatków budżetu powiatu żywieckiego. Analiza ta pozwoliłaby również na porównanie siły ekonomicznej powiatu żywieckiego z innymi powiatami w Galicji. Rozważania zawarte w rozdziale szóstym zostały uzupełnione kilkoma załącznikami tabelarycznymi. Są to m.in. uprzemysłowienie dóbr tabularnych w powiecie żywieckim; uprawy zbóż w powiatach: Biała, Myślenice, Wadowice i Żywiec w 1899 r.; wykaz osób prowadzących działalność gospodarczą w powiecie żywieckim w 1904 r.

W zakończeniu Autorka zwróciła uwagę na ważną kwestię innego postrzegania Galicji z perspektywy Lwowa i Krakowa oraz prowincji kraju. Pokazała również wpływ dziedzictwa galicyjskiego na późniejsze dzieje i współczesne życie mieszkańców ziemi żywieckiej.

Podkreśliła, że prowadząc badania stosowała nie tylko podejścia ilościowe, ale także starała się osadzać badane zjawiska w określonej przestrzeni, w kontekście wydarzeń historycznych. Wykorzystanie metod statystycznych, traktowanych niekiedy marginalnie przez historyków, jest ważne przy badaniach regionalistycznych rozwoju. Autorka stosuje również podejście porównawcze, co pozwala na pokazanie pełniejszego obrazu zmian społeczno-gospodarczych. Wzbogaceniem pracy jest 21 załączników (80 stron wydruku komputerowego) zawierających informacje jakościowo-ilościowe dotyczące badanego regionu i Galicji .

Należy zauważyć, że Autorka przeprowadziła szeroką kwerendę źródłową. Sięgnęła do materiałów archiwalnych zgromadzonych w różnych archiwach krajowych jak i ukraińskich, wykorzystwała instytucjonalne opracowania statystyczne, a także drukowane opracowania z epoki, stanowiące istotne źródło dla prowadzonej analizy. Źródłem informacji były także kroniki i pamiętniki jak też ówczesna prasa. Autorka swobodnie porusza się po literaturze przedmiotu zarówno z epoki jak i współczesnej.

Podkreślenia wymaga również obszerna bibliografia licząca 29 stron wydruku komputerowego, która może zostać wykorzystana w dalszych badaniach, m.in. nad przemianami społeczno-gospodarczymi ziemi żywieckiej i Galicji.

Interesująco wygląda też część dokumentacyjna rozprawy. Opracowane przez Autorkę zestawienia statystyczne oraz załączony materiał ilustracyjny stanowią integralny składnik pracy. Zestawienia statystyczne mogą być z powodzeniem wykorzystane do pogłębionej analizy badanych zjawisk.

Formalna strona pracy nie budzi zastrzeżeń. Praca została napisana starannie, dobrym językiem i świadczy o dużej erudycji jej Autorki. Dobrze zostały opracowane przypisy źródłowe i rzeczowe. Zamieszczone w rozprawie zestawienia tabelaryczne zostały sporządzone poprawnie.

Uwagi szczegółowe

- w załączniku nr 12 (s. 358) niejasna jest kolumna „Lata życia”;
- w załączniku nr 14 (s. 368) zamiast „Stopień zatrudnienia w %” powinna być „Struktura zatrudnienia w %”

Konkluzja

W konkluzji pragnę zaznaczyć, że recenzowana dysertacja pt. *Starostwo powiatowe w Żywcu 1867-1914*, autorstwa mgr Katarzyny Śleziak spełnia wszystkie warunki stawiane

pracom doktorskim w *Ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym z marca 2003 roku*. Autorka dowiodła umiejętności konstrukcji tekstu naukowego. W pełni zrealizowała przyjęty cel rozprawy. Autorka wykazała się także bardzo dobrą znajomością literatury przedmiotu, umiejętnością jej doboru oraz samodzielnością w rozwiązaniu postawionego problemu badawczego. Na podkreślenie zasługuje duży wysiłek włożony przez Autorkę w zebranie i analizę zgromadzonego materiału źródłowego. Warto również podnieść, że praca stanowi pewien wkład w badania nad regionalnym dziedzictwem kulturowym Żywiecczyny, co jest ważne w kontekście odradzania się idei małych ojczyzn i rozwoju samorządności lokalnej.

Uważam, że dysertacja po pewnych uzupełnieniach, co zaznaczono w recenzji, powinna ukazać się drukiem. Dzięki temu przeprowadzone przez Autorkę wnikliwe i czasochłonne badania mogłyby dotrzeć do szerszego grona czytelników.

Biorąc po uwagę powyższe wnioskuję o dopuszczenie pracy doktorskiej Pani mgr Katarzyny Śleziak do publicznej obrony.

Kraków, 12 sierpnia 2016 r.

Krzysztof Brzinski